Головосіки. Насварив сьогодні Настуню — або не рви яблука, бахуре пустий! Скільки то можна вчити?.. Ще би урвала маку, або, сохрань Боже, капусту на самі Головосіки врубала! Боже, таке на світі твориться, а цій дітві хоч кіл на голові теши.

Богородиця. Знову приходив Городов, забрав "Псалтир" і зошити, що я в них співанки та казки списував. Таже, кажу, знаєте, пане-товаришу Городов, що мені тої книжки треба, й так уже Біблію сте забрали, "Треба, — скривився, — із тєбя тєпєрь дьяк, што із… карабін. Поп твой сбєжал в банду, тєпєрь о церкві ми позаботімся". А солдати, псяюхи, вкрали тютюнець, що я насік і сушив на припічку. Прости їх, Господи!

Здвиження. Гаддя сьогодні в землю ховається, а людині хіба йому завидувати — нема перепочівку.

Вбили голову сільради в Зеленому, а з Красника вчительку з собою в ліс забрали. Кажуть, Заведія.

Покрова. Батьки їли квасне, а оскома в синів на зубах.

Прийшли діти зі школи, а Михайлик годину упослідь, забився в кут і плаче. Давали в школі одежину бідним і з багатодітних, хотіли і йому куфаєчку дати, але чоловік з району вчув, що син дяка, і заказав то.

Луки. Забув сказати сьогодні Парасці, аби часник-лук посадила під зиму. Як бабі не напімни, то не здогадається до самого пришестя.

Найшли в Черетові сховок, але всі повтікали, тільки сестра Жвавого, що з ними була там, не умклася від пса — догнав її в чагарях, — то розбезпечила гранату й лягла на неї. Загинув також один солдат. Упокій їх, Господи, душу!

Дмитрія. Сьогодні капітан повіншував Дмитрика з іменинами. Перестрів коло школи й допитувався за отця Ординського. "Поп, каже, бандіт, отєц твой пріхвостєнь і ти бандеровскоє отродьє..."

Михайла. Таки прибув Михайло на білім коні — вчора Кострича забілілася, а сьогодні й у нас зима приймилася. Люд ще не весь буришку[174] впораїв, будуть тепер ватри на городах палити, лопатами ряди відкопувати. Біда.

Михайликові на свято купив куфаєчку, аби за тою не кривдував, та й решті п’ятьом щось мус було дати.

Пилипа. Буде й душі моїй піст, а не лиш тілу. Прийшов учора Заведія з трьома боївкарями, та й баба з ними. Бійтеся, кажу, Бога — до мене Городов, як у корчму, ходить, за "связі" з отцем допитує. А вони мені — не бійся, вже не буде, Ординський вмер у Космачі на тифус.

Прости, Боже, його душу, але чи пастиреве то діло — збрійно по лісах блавучити?

Андрія. Баба сидить у кутку й лиш очима світить, а ми в одно ворота дозираємо. Лиш би хто намкнувся — бабу під піл, у тьму єгипетську. Це ж бо смерть моя!

Вчора ще раз набігав один із тих боївкарів, приніс харчів для баби, автоматом помахав — дивись, дяче, впаде хоч волосок із голови старої!.. Ніби я без нього, йолупа, не розумію, що то є — мама Заведії.

Миколи. Забув сьогодні діточкам від святого Николая дарунки покласти.

Такий мені Заведія, Бог би ’му заплатив, дарунок залишив!

А вони, сарачата, попросиналися, мац кожне ручкою під подушку, та й… по яблучку в кожній! Вже мало я в дари Николая сам не повірив, коли дивлюся — баба із запічка тихонько беззубим ротом оскиряється.

І розтопився мені лід у грудях.

Різдво. Перший раз у життю не хотів пускати колядничків до хати, аби баба була не впросила. Таж, кажу, хоч на святу вечерю не лізьте у яму. А вона мені, — мой-мой, то вже послідний раз! Я собі буду відти слухати й гадати, що то мене віншують. Своїх не пустив з хати. У школі за коляду зицирують, а мені це тепер ні до чого.

Василія. Йванко і Михайлик просиділи цілий вечір коло вікна, хотіли видіти, як небо отворяється. Так, бідачата, на підвіконні й позасинали.

Маланок не було. Тепер інші маланки в білому по горах лавустять. Одні вдень, другі вночі. Смертей багато, а псалми читати нема по кому, ото як умерла стара Васильчучка з осени, то більше мене й не кликано.

Водохрестя. Хто по водичку свячену, а Юричко старий — у ліси, в Костричу. Забрали Василя Юричкового уночі на вчора, а дідо, сиротисько, спозаранку, як пес, сліди по снігу розпутував. Гай-гай, чи хто коли найшов, як вони до лісу взяли…

Баба чула нашу з жінкою бесіду й молилася від полудня до смерку, поклони била.

Трьох святих. У горах сніги, у снігах хати, а в хатах слабують і вмирають люде. Тифус таки вихопився з-поміж тих бідаків і шибнувся по селах. Умерли в нас Нявчук, та й Бедзюк, та й син його Дмитро вмер. Читав псалми, котрі вмію напам’ять, а хтось то Городову розказав. "Нєбось, дьячок, пєрєвіраєшь? Нєпорядок! — та бух на стіл мій "Псалтир". — Дєржі свою кніжіцу!" А я — по хаті бігаю, та шемраюся, та "спасібо!" кричу як на ґвалт, та ніяк місця не нагрію… "Совсем, дурак,

спятіл", — буркнув уже з порога, а я лиш собі сів, та й сидів так, без духу й без слова, аж доки баба з ями не вилізла.

"Ти, — кажу, — сліпото порохнява, не можеш тихо обернутися, таже в мене діти!" Баба в плач, Михайлик з Дмитром собі, жінка бідочиться — то я винна, відро з бураками лишила на приступці… А бий вас, сила Божа! Мені здавалося, що від гуркоту в ямі щось у мені самому вибухло. Як воно обійшлося?!

Власія. Так що мені до своїх шістьох іще одного дітвака підсунули. Тільки й того, що йому за вісімдесят.

Вертаюся рано зі стайні в хату — всі семеро труть буженицю. Мої м’ясо рвуть, як вовченята, а баба одним зубом поре та тішиться, на них позираючи. Агій! Таже най — малі, але старші добре знають, що на Власія м’ясо їсти — вірний спосіб на літо вовка до своїх овечок кликати. Ніколи того в моїй хаті не робилося.

Але! Ти їй толкуй, а вона: "Бійтеся Бога, ґаздику, через три дні піст, а діточки ростуть, м’яса хочеться…" Та й знову за новим шматком до своєї торби сягає. А в дітви очі блищать — ми вже другу зиму без свіжини — а, думаю собі, вже й так пропало. Лигнув слину й пішов із хати. "Один законодавець і Суддя, який може спасти й погубити". А ти хто такий, що осуджуєш ближнього?

На Ільцях сеї ночі завісили Йвасюка, а з Прислопа дві родини в Сибір загриміли.

Тифус помалу втихає.

Середопістя. Здулася чорна земля, де вчора ще сніг був утоптаний — буде в цей рік великий урожай і біда на злодіїв. Все потайне виявиться й наверху стане.

Баба просилася на призьбу — погрітися проти сонечка, але я не позволив. Ану ж якась біда здалеку заздрить? То вона дочекалася дітей із школи та й їх, видно, намовила, — давай гуртом за бабу жвиндіти. Пустив.

Минається і світ, і його пожадливість, а хто Божу волю виконує, той повік пробуває.

Олекси. Таки тепла і рівна буде весна — рушилися жаби ще до Теплого Олекси. Добрий знак, можна вже город веснувати.

Боївкарі цілу ніч вартували хату, баба щось шепотіла і хлипала, а він лиш цілував і голубив мовчки стару, доки зазоріло.

"Пане, — кажу тоді, — Заведія..." — "Не пане, — відрубав, — друже!" — "Пане-друже", — кажу. Сміється. — "Чи довго ще?.." Бо приходив, оповідаю, старий Юричко та й казав мені, що якби міг просити когось, то лиш за одно: аби синове тіло подали йому. Не знаю, каже, сексот він чи хто, але то мій син. Отак сказав і пішов із шапкою в руках. І Петринючка приходила й бідочилася, що син її не винен, і коби знати, чи може зі сховку вийти на суд справедливий.

Подивився протяжно так: "Це недобре. Я скоро пришлю хлопців... А ти уважай, чуєш?!"

Вербна неділя. Чого ж не йдуть?! Юричко знову приходив, а Василиха пречінь же могла десь ближче муки позичити!..

Живна середа. Баба й заховатися не вспіла. Ліпила Михайликові коники з сиру, та так і залишився в затиснутому кулаці один недоліплений. Замість свічки, упокій, Боже, її душу.

Відвели її два солдати за потічок і — вертаються. "Попитка, — кажуть, — к бєгству".

Хотів я молитву прочитати, але Городов штурхнув: "Закапивай! Ти у мєня єщо помолішся..." Так і загріб її з тим коником.

О Господи, згадай же, що я ходив перед обличчям Твоїм правдою та цілим серцем і робив я добре в очах Твоїх.

Благовіщення. Вночі одні, а вдень інші. Ці — "продав!", а ті — "банду прячешь?"

Поквапся спасти мене, Боже, Господи, поспішися ж на поміч мені!

Коли дуже йойкатись, то б’ють легше.

Велика п'ятниця. Діточки мої, — це пишу я до вас, щоб ви не грішили! А коли хто згрішить, то маємо Заступника перед Отцем, Ісуса...

28 травня. Дєдику, я цей календар потихоньки сховав та й тепер ховаю, аж доки ви прийдете. Ви прийдете? Бо я в мами питаю, а вона лиш уводно плаче, а сьогодні сварила нас із Михайликом, що ми носили свічечку на зарінок, де баба загребена. А Настуню приймали в піонери, то вона сказала, що баба була бандитка, а ви слуга опіуму і ще всякі слова. Я мамі розказав, а мама знову плакала і сказала, що добре зробила, і я тепер нічого не розумію. Вертайтеся, дєдику, скоріше. Дмитрик.

1991 р.

Буришка — картопля.